

СФЕРИ ПОБУТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Марія ЦУРКАН,

ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна)
 maria-c77@mail.ru

THE SPHERE OF EXISTENCE OF UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

Maria TSURKAN,

Higher State Educational Establishment of Ukraine «Bukovinian State Medical University», Chernivtsi (Ukraine),
 ORCID ID 0000-0003-2866-1743; RESEARCHER ID S-7651-2016

Цуркан М. Сфери бытования украинского языка как иностранного. В статье разработан исторический экскурс к формированию фундаментальных основ предмета в рамках украинистики как дисциплины, которая представляет Украину в мире; проанализированы этапы становления дисциплины «Украинский язык как иностранный», рассмотрено методическую и учебную литературы по преподаванию предмета, определены основные направления создания дисциплины сегодня.

Ключевые слова: Украинский язык как иностранный, украинистика, центры украинистики в мире, методика преподавания, учебник, учебная литература, студенты-иностранцы.

Вступ. Початок 1990-х років ознаменував великий колапс в українській освітній системі, оскільки, з одного боку, ми фактично від'єдналися від загальнонарадянських російських навчальних критеріїв, методичних баз тощо, а з іншого – залишилися сам на сам із проблемами, які з'явилися після того, коли стало зрозуміло, що вся українська освітня галузь була лише віддзеркаленням російської ідеології та гегемонії. Подібно тому, як росіяни не зберегли свою автентичну історію середніх віків, тому що вкрали українську історію з усіма її персоналіями, так і Україна, творячи офіційне освітнє середовище ХХ ст. до часу незалежності, втратила багато питомих якостей національної ідентичності, намагалася призначити українську освіту, мову, культурні процеси до абсолютно відмінних за ментальністю й особливостями московських реалій.

Така ж доля спіткала навчальну дисципліну та галузь методичної науки «Українська мова як іноземна», тому що насправді лише через 20 років після проголошення незалежності цей предмет тільки починає набувати власне українських обрисів і позбувається нальоту методології, яку розробили російські науковці для вивчення аналогічної дисципліни. Деякий час сфера методики вивчення мови як іноземної в Україні перебувала на межі виникнення й ледь не занепадала як дисципліна. Лише подвижницька діяльність небагатьох ентузіастів із різних університетів країни та, безперечно, велика допомога діаспори, яка з усіх сил намагалася й намагається популяризувати українську мову й культуру (україністику) у різних державах світу, врятували дисципліну. Як результат, сформувалася нова сфера лінгводидактики – викладання предмету «Українська мова як іноземна». У силу того, що предмет має низку принципово специфічних моментів, адже з мовою іноземні громадяни (носії чужої мови) повинні вивчити також і культуру, у якій відбиваються мовні реалії, ми вбачаємо за доцільне вважати навчальну дисципліну «Українська мова як іноземна» частиною широких і розгалужених

студій, які об'єднані назвою «Україністика».

Огляд історіографії дозволяє вибудувати ряд відомих дослідників, які фокусували свою увагу на різноманітних проблемах української мови як іноземної. Так, реалії болгарської українистики вивчав І. Огієнко, німецької – К. Бруннер, грецької – Л. Глушенко, В. Маковська, польської – О. Баранівська, М. Кавецька, С. Романюк, А. Хранюк, російської – Г. Лесна, чеської – В. Ленделова, угорської – Є. Барань, французької – Н. Шевченко, шведської – І. Намакштанська. Українським мовознавством займається австрійський дослідник М. Мозер. Перелік та аналіз посібників для іноземців, висвітлення проблем викладання української мови як іноземної зроблено в дослідженні українського науковця І. Кочана. Україністичною проблематикою займалися й такі науковці, як-от: С. Наріжний, О. Прицак, О. Пахльовська, П. Кононенко та багато інших. Зокрема, у монографії С. Наріжного «Українська еміграція» описано діяльність українознавчих студій у Європі з міжнародної співпраці.

Метою нашої розвідки є здійснити історичний экскурс до формування фундаментальних основ предмету в лоні українистики як дисципліни, що репрезентує Україну у світі; проаналізувати етапи становлення дисципліни «Українська мова як іноземна»; розглянути методичну та навчальну літератури з викладання предмету, окреслити основні напрямки творення дисципліни сьогодні.

Виділяємо два взаємопов'язаних шляхи викладання дисципліни та її розвитку. Перший – українська мова як частина українистики; цей шлях репрезентує Україну у світі, тому послуговується літературною українською мовою (подекуди законсервованою у часі мовою діаспори з елементами діалекту певного регіону України, звідки походять родини діаспорян), подає класичні українські культурні традиції та літературу. Другий – українська мова як іноземна у навчальних вузах України слугує як предмет для навчання студентів-іноземних грома-

дья, які приїхали до країни, щоб отримати освіту й потребують знання української мови для оволодіння майбутнім фахом і побутових потреб, які пов'язані з тимчасовим перебуванням на території держави. Часто українська мова як іноземна у цьому випадку пов'язана також із фаховим мовленням та науковою термінологією, оскільки студент потребує знання терміносистем певної професії. Специфічною особливістю тут також є те, що студенти-іноземні громадяни, які деякий час живуть в Україні, часто спілкуються розмовною мовою, що є часткою комунікативного простору. Обидва шляхи потребують цілісного підходу, широкої методологічної бази та необхідної нормативної основи, яка б сприяла чіткості процесу й працювала на реальні продуктивні результати. Так, центри україністики різних країн світу ще на початках своєї діяльності мали благородну й просвітницьку мету – збереження та розвиток української науки про нашу державу, її мову, культуру, імідж у світі, введення україністики у світовий та європейський контексти.

Репрезентують україністику за кордоном, насамперед, науковці – вихідці з України. Проте вже з часів проголошення незалежності до діаспорян долучаються й іноземці, що представляють центральні наукові установи світових держав Європи, Америки, Азії та Австралії. Зараз спостерігається нова хвиля еміграційних процесів, що спричинила значне зменшення вчених в лавах української наукової еліти на теренах України. Багато науковців із Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Донецька, Харкова – лінгвістів, культурологів, істориків працюють у зарубіжних вишах Польщі, Словаччини, Угорщини, Хорватії, Німеччини, Австрії, Японії, США, Канади, оскільки українська влада мало сприяє розвитку інтелектуального коду нації. Саме ці люди й створюватимуть новий кістяк україністичних наукових і навчальних осередків, адже багато попередників уже похилого віку й потребують нової зміни.

Отож, україністика (-и, жін.) – це українська філологія (мовознавство та літературознавство); це сукупність наук, які вивчають мову, літературу та культуру українського народу¹. Українознавчі студії є плацдармом із поширення стратегічної культурної інформації про Україну у світі. Прикро зазначати, але спостерігаємо відсутність національної концепції та програм розвитку знань про нашу державу і їх систематичне поширення у світі, немає чітко виробленої моделі співпраці з іноземними засобами масової інформації. В умовах відсутності фахової підготовки кадрів для роботи із закордонними інституціями щодо постійного обміну інформацією та вирішення українських питань на міжнародній культурній арені, наша держава не проектує розвиток і працю найбільших українознавчих центрів, які десятиліттями самостійно та з власних ініціатив корують українську науку та культуру за кордоном. «Прикладом такого недбалства з боку нашої країни може слугувати ставлення до Українського Вільного Університету (Мюнхен) та НТШ у Сарселі (Париж)»². Таким чином, відсутність із боку української влади аде-

кватної політики та платформи входження України у світовий культурний простір спричинила те, що левову частку культурної та «просвітительської» діяльності щодо поширення і поглиблення знань про Україну, її мову та культуру взяли на себе україністичні центри різних світових держав.

Роботу світових центрів україністики координує Міжнародна асоціація україністів (МАУ), що на чолі із академіком НАН України Г. Скрипник до 2013 р. об'єднувала зарубіжні осередки в 32 країнах. З 1990 р. МАУ провела сім міжнародних конгресів україністів, у 2012 р. випустила матеріали VII Міжнародного конгресу україністів (4 томи – мова, література, історія й політологія, культура та мистецтво). Проте, через відсутність державного фінансування та інтересу з боку владних структур, асоціації бракує коштів, щоб самостійно розгортати видавничу й організаторську діяльність. Зараз президентом МАУ обрано відомого австрійського лінгвіста Міхаеля Мозера (дослідника творчості Шевченка, мовних процесів у західному регіоні України тощо).

Конкретної точки відліку початку україністичних студій за кордоном немає. Проте певних рис та системності цей процес починає набувати в останній чверті XIX ст. і збігається з першою хвилею еміграції. Зокрема, у журналі «Громада» натрапляємо на промовисті слова М. Драгоманова, які характеризують цілі його перебування за межами Батьківщини: дати матеріал про Україну, її зв'язок із Європою, розвивати його як двосторонній, надавати українському рухові загальноєвропейського звучання, домогтися його підтримки у світі. Іншими словами, вести український рух у загальноєвропейський контекст³. Прикладом також може бути процес становлення й розвитку українознавчих студій у Гарварді. Завдяки колосальній діяльності професора О. Прицака закладено підвалини україністичних студій і розроблено модель, що втілюється в життя не тільки на Американському континенті, але поступово реалізується в університетах європейського простору⁴.

Україністика в польських вузах, насамперед у Варшавському, Краківському, Люблінському, Жешівському, Торунському, Познанському й Перемишлянському університетах фокусується на кафедрах україністики, які функціонують при зазначених закладах. Спільно з українськими колегами у рамках співпраці студіюється діалектна лексика Галичини, укладаються українсько-польські словники. Також українську мову як іноземну вивчають на міжнародних факультетах деяких із названих університетів на курсах сходознавства. Завідувач кафедри україністики Варшавського університету – однієї з найперших україністичних кафедр Польщі – С. Козак перелічує широкий список активних у Польщі осередків кросдисциплінарних студій, міжнародних конференцій, які займаються зазначеною тематикою: Інститут Центрально-Східної Європи в Любліні (керівник проф. Є. Клочовським), кафедра україністики Варшавського університету та Польське українознавче товариство, Ягеллонський університет, Південно-Східний інститут (Перемишль), Католицький універси-

¹ Akademichnyj tlumachnyj slovnyk ukrajins'koyi movy v 11 t. za red. Bilodida I. [Academic Dictionary of the Ukrainian language, in 11 volumes. Ed. Bilodid I.], Instytut movoznavstva, Kiev, 1979, 10 Vol, P. 422.

² Klyuchkovs'ka I. Ukrainoznavchi studiyi yak dzhherelo poshyrennya znan' pro Ukrainu v yevropejs'kij spil' noty [Ukrainian studies as a source of spreading knowledge about Ukraine in the European Community], Khata skrayu. Internet-portal ukrajinciv Nimechchyny. Retrieved from, URL: <https://ukrajinciberlinu.wordpress.com>.

³ Dragomanov M. P. Vybrane [Selected works], Kiev., 1991. P. 98.

⁴ Klyuchkovs'ka I. «Ukrainoznavchi studiyi yak dzhherelo poshyrennya znan' pro Ukrainu...», op. cit.

тет та Університет Марії Кюрі-Скадовської (Люблін), Вища педагогічна школа (Ряшів) та інші⁵.

Україністика в Німеччині репрезентується завдяки Українському Вільному Університету (Мюнхен), яким керує професор-літературознавець Я. Мельник. Проте велика робота проводиться і в інших наукових закладах Німеччини: Інститут історичних досліджень Східної та Центральної Європи (Марбург), Інститут славистики Вюрцбурзького університету, Інститут славистики університету ім. Мартіна Лютера (Галле), Інститут Східної Європи Вільного університету Берліна, Інститут Східної Європи (Регензбург), Гуманітарний центр досліджень історії та культури Центрально-Східної Європи при Лейпцизькому університеті, Інститут Гердера (Марбург). У зазначених інституціях вивчають українську мову, працюють над окремими проблемами українсько-польсько-німецьких відносин. А в університеті міста Грайфсвальд з 1996 р. була створена єдина у всій Німеччині кафедра українознавства (пізніше назва змінена на «Кафедра українських студій»). На її базі проводиться *Ukrainicum* – інтенсивний курс української мови. Організатори та активні пропагандисти курсу – завідувач кафедри професор В. Мокієнко, доцент Р. Гюбнер та співробітник Інституту славистики О. Кратохвіл.

У Франції та Італії україністику популяризують не так широко, як у Польщі чи Німеччині. Окремі фахівці, а саме: **Б. Беркоф**, **О. Пахльовська** – займаються українськими студіями в ракурсі ширшої проблематики слов'язознавства. Намаганнями О. Пахльовської було створено кафедру україністики в Римському університеті Ла Сапієнца (2000 р.). Українська мова студіюється й у Паризькому національному інституті східних мов і цивілізації (ІНАЛКО). Українську мову й українознавство ще у першій половині ХХ ст. почав викладати професор І. Борщак (1938 р.). А в 1966 р. функціонувала кафедра української мови й літератури (завідувач М. Шеррер-Долгорука). Також варто сказати, що завдяки зусиллям **Італійської асоціації українських студій** (президент – славіст Д. Броджі), у Венеції в 1992 р. було організовано **україністичний симпозіум** (відтоді організовується кожні два роки). Важливу роботу з популяризації української мови та культури раніше виконувала **Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі**. Однак зараз цей заклад виконує лише архівні функції для документів революційних часів.

Щодо українознавчих студій на північноамериканському континенті, то головними залишаються центри україністики, засновані з ініціативи наукової спільноти США, Канади й української діаспори ще в 1970–1980-х роках: **Український науковий інститут Гарвардського університету**, **Канадський інститут українських досліджень при Альбертському університеті**, **Українська вільна академія наук (УВАН)** тощо. Завдяки фінансовій підтримці багатьох іменних фондів праця зазначених інституцій спрямовується на інтеграцію україністичних та українознавчих досліджень у міжнародний науковий процес. Саме в рамках американсько-канадської співпраці видається унікальна археографічна серія **«Гарвардська бібліотека давнього українського письменства»**. З УВАН активно співпрацювали відомі укра-

їнські та зарубіжні вчені: Ю. Шевельов, Д. Чижевський, І. Огієнко, Я. Пастернак, С. Гординський, Я. Пеленський, Л. Онишкевич, О. Субтельний, Б. Боцюрків, М. Марунчак, А. Качор, В. Кірконнел, Д. Симпсон, Й. Кіршбавм. Проте відхід від активного дослідництва багатьох науковців (Зенона Когула, Ореста Субтельного, Романа Шпорлюка, Ігоря Шевченка), що сформували ці потужні осередки у 1980–1990-х роках, спричинив гальмівні процеси в раніше запланованій видавничій та пошуковій праці. Зокрема, повільно просувається робота над виходом англomовної українознавчої періодики: **«Гарвардських українознавчих студій»**, **«Журналу українських студій» та таких серій, як «Славістика», «Ономастика», «Канадська україніка», «Література»**. Левова частка науково-організаційної роботи в Канаді, США й Україні припадає на **Українське історичне товариство (УІТ)**, голова Любомир Винар). Так, проводяться міжнародні наукові конгреси істориків (Чернівці, 2000; Кам'янець-Подільський, 2003; Луцьк, 2006), видаються книжкові серії: «Історичні монографії», «Історичні студії», «Мемуаристика», «Українські вчені», «Грушевськіяна», «Епістолярні джерела грушевськознавства».

Стратегічними центрами українознавчих студій залишалися осередки **Наукового товариства ім. Т. Шевченка у країнах Америки, Європи та Австралії**. Серед найбільших досягнень товариства – десятитомна **«Енциклопедія українознавства»**, (1954–1989 рр., за науковою редакцією В. Кубійовича). Уже за незалежності з діаспорними осередками почали плідно співпрацювати відділення відновленого НТШ в Україні (Львів, Київ, Івано-Франківськ).

Є кафедра української філології в **Белградському державному університеті** (завідувач **Л. Попович**). Відомо, що з 1997-98 навчального року українську мову викладають в університеті два семестри. Окрім викладацької діяльності, тут займаються перекладами з української літератури та вивчають українознавчу проблематику. Активна дослідницька робота ведеться у **Тбіліському університеті**. Багато десятиліть поспіль україністикою курує **О. Баканідзе**.

Нині система викладання української мови як іноземної за кордоном працює на кількох рівнях: 1) українська як мова спеціальності (після закінчення студент отримує дипломи бакалавра, магістра й доктора з української мови), функціонує в таких закладах за межами України: Національний інститут східних мов у Франції; Санкт-Петербурзький державний університет (відкрито магістратуру за напрямом «Українська мова» й відділення бакалаврату «Українська мова та література. Німецька мова», «Українська мова та література. Англійська мова»); 2) українська як друга іноземна в рамках славистичних студій (Слов'янський і Гуманітарний університет Бішкека (Киргизія), Санкт-Петербурзький та Московський державні університети (Росія), багатьох університетах Чехії, Польщі); 3) українська мова як складова системи підготовки фахівців з українознавства (Краківський та Сілезький університети, Державна вища професійна школа (Польща) тощо); 4) українська як факультатив: третя іноземна (Берлінський університет імені Гумбольдта (Німеччина), Афінський університет (Греція)⁶.

⁵ Kozak S. Polsko-ukraińskie pogranicze: między konfliktem a dialogiem [Polish-Ukrainian borderland: between conflict and dialogue]. Retrieved from, URL: www.pogranicze.sejny.pl/archiwum/krasnogroda/pismo/numer4.htm.

⁶ Shvecz' G.D. Stanovlennya metodyky vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi [Formation of methodology of teaching Ukrainian as foreign language], URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo9%284%29>

Після проголошення незалежності України активізувався потік іноземних студентів до навчальних вузів країни, й університети, які почали надавати освітні послуги громадянам інших держав, постали перед проблемою викладання української мови як іноземної, це й породило хвилю лінгводидактики: почали розроблятися програми, підручники, посібники з навчання української як чужої, зі своєрідного мовного менеджменту, оскільки необхідний інтенсивний курс для засвоєння української в мовному середовищі. Також змінився й сам престиж української мови, що отримала офіційний статус державної. Однак значно ширший лекторій з української мови пов'язаний з інтересами громадян інших країн до нашої мови, які вони задовільняють, навчаючись на курсах зазначених вище в розвідці навчальних закладів світу, чи з бажанням колишніх українських громадян, які змінили країну проживання, щоб їхні нащадки вивчали українську на більш глибокому рівні.

Саме для іншомовної академічної аудиторії важливими є посібники для англомовних громадян А. Медушевського та Р. Вятковської (1963), Ю. Жлуктенка, Н. Тоцької та Т. Молодід (1973, 1978), Т. Макарової, Л. Паламар і Н. Присяжнюк (1970-1973, 1979-1981, 1988-1990, 1993)) та носіїв російської мови (Ю. Жлуктенко, Є. Карпіловська, В. Ярмак (1991), О. Сербенська, З. Терлак (1991), Ю. Ісиченко, В. Калашник, А. Сващенко (1992), І. Ющук (1992), І. Вихованець, Є. Карпіловська, П. Клименко (1998), М. Плющ, Л. Паламар (2009) та ін.)⁷, Панька Т. И., Тамбовцева Ю. А. – «Русско-украинский разговорник» (Львів, 1991). Для громадян, що спілкуються польською, у Люблінському Католицькому університеті Іриною Гук і Мирославою Кавецькою був створений підручник «Вивчаємо українську мову» (1994 р., розрахований на двосеместрове навчання). Акцентовано в книзі на спілкуванні в різних життєвих ситуаціях (тексти і діалоги), а вже власне до комунікативних тем пристосовано основні граматичні правила. 1995 р. побачив світ підручник з граматики М. Лесіва «Шкільна грамика української мови» (Варшава). А в 1996 р. вийшов друком «самовчитель» української мови («Podręcznik do nauki języka ukraińskiego») Івана Співака. Посібник має в собі основні лексичні, орфографічні й граматичні відомості з української мови. Розмовник – Б. Зінкевич-Томанек, Г. Стрельчук, О. Кам'яна «Rozmówki polsko-ukraińskie» (Kraków, 1992). Т. Голинська, А. Вуйцік, Е. Васяк «Mini-rozmówki ukraińskie – (Warszawa, 2006), З. Ландовського «Jak to powiedzieć po ukraińsku» (Warszawa, 2005), О. Белей Белей «Розмовляєте українською? Підручник української мови» (Wrocław, 2006). У 2003 р. світ побачив Українсько-польський синтаксичний словник авторства Маріана Юрковського й Ореста Співака («Ukraińsko-polski słownik syntaktyczny», Warszawa, 2003), де описано синтаксичні норми української в порівняльній характеристиці з польською мовою.

На початку XXI ст. в Україні було проведено освітню реформу, у результаті якої запроваджено кредитно-модульну систему навчання. Така загальноєвропейська інтеграція освітніх процесів дозволила налагодити науково-дослідницькі зв'язки українських вчених-славистів

із закордонними колегами. Також для української освітньої сфери відчинилися двері до загальноєвропейських навчальних стандартів, вимог із мовної освіти, що мають визначити загальне підґрунтя для створення навчально-методичного забезпечення в європейському просторі⁸.

Часто важливим чинником у написанні підручника з української мови як іноземної виступає обрання мови-посередника та цільова аудиторія, якій цей матеріал необхідний для навчання (професійна спрямованість на інженерній, медичній, юридичній, гуманітарній лексиці тощо). Також багато методичних матеріалів зорієнтовані на викладання української мови як іноземної на підготовчих відділеннях чи факультетах та включають у себе всі рівні пропедевтики. На початках формування методологічної бази вже за часів незалежної України було опубліковано підручники Г. Макарова, Л. Паламар, Н. Присяжнюк «Розмовляйте з нами українською мовою» (Speak Ukrainian with Us: в 3-х ч. /, Ч. 1 Вступний фонетичний курс, 1992 р.); Євстигнєєва Г. А. «Перші кроки українського мовлення» (навчальний посібник для студентів-іноземців, Львів, 1994 р.); «Українська мова. Практичний курс граматики для студентів-іноземців» (В. Вінницька, Н. Плющ, 1997 р.), де систематизуються знання з граматики української мови, розширюється словниковий запас, активізуються навички усного та писемного мовлення; «Українська мова для іноземних студентів: Навчальний посібник» (Т. Ю. Іванець, В. Я. Корженко, О. В. Абрамчук, 1998 р.) містить вправи та завдання, граматичний матеріал у вигляді завдань і тестів для освоєння української мови; «Українська мова щодня. Початковий рівень» (Гримич М., Непийвода Н., Різун В., Київ, 1998), це перший ілюстрований посібник із української мови для іноземців, написаний за новими зарубіжними й вітчизняними комунікативними методиками, в основу якого покладений матеріал, що автори напрацювали під час їхнього викладання в Міжнародній школі україністики та Корпусі миру США; «Українська мова для студентів-іноземців. Початковий курс» (Мацієвська Н., Мельникова Л, Поліщук Т., Степаненко Л., Товкач Л., Черкаси, Ч. 1, 1998, Ч. 2., 1999).

З 2000 року кількість видань, у яких розглянуто різноманітні аспекти вивчення української як іноземної (граматична складова, мовленнєві навички тощо), значно збільшилась: «Українська мова як іноземна (початковий курс)» (Вінницька В., Головяшина Л, Плющ Н., Київ, 2002); «Українська мова: перші кроки: навчальний посібник для іноземців» (Кисельова Т., Солонська О, Безкровна Л., Харків, 2002); «Українська мова для студентів-іноземців підготовчого відділення. Розмовно-фонетичний курс» (Корженко В., Корженко З., Горчинська Л., Вінниця, 2005); «Українська мова для іноземців» (Космакова-Братушенко Т., Одеса, 2000); «Українська мова для іноземних студентів» (Лисенко Н., Кривко Р., Світлична Є, Цапко Т., Київ, 2002); «Посібник з української мови для студентів-іноземців (лексико-граматичний практикум)» (М. Джура, Львів 2005); «Вивчаймо українську мову! (курс української мови як іноземної)» (М. Джура, Львів, 2007); «Українська мова як іноземна (початковий

⁷ Ibid., URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pspo9%284%29>

⁸ Kochan I. «Stanovlennya i rozvytok metodyky vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi» [Formation and development of methodology of teaching Ukrainian as foreign language], Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi yak inozemnoyi, Lviv, 2012, P. 17–23.

курс)» (Кудіна Т., 2009); «Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна: книга для студента» (Палінська О., Туркевич О., 2011); «Українська мова для іноземців» (Чистякова А., Селіверстова Л., Лагута Т., 2008); Чумак В., Чумак О. Українська мова як іноземна в системі кредитно-модульного навчання (2011) та ін.); «Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення» (Зайченко Н., Воробйова С., 2005); «Українська мова як іноземна: граматичний аспект» (Зайченко Н., 2013); «Науковий стиль мовлення. Навчальний посібник для студентів-іноземців першого курсу навчання» (Сокил Б., Гончарова М., 2013); «Розвиток навичок наукового мовлення (для іноземних студентів-філологів)» (Демянюк А., 2009); «Практичний курс української мови (для іноземних студентів-філологів)» (Демянюк А., 2011) тощо.

Важливими є підручники, що підготовлені задля оволодіння студентами-іноземними громадянами термінологією профільних дисциплін обраної спеціальності та азами наукового стилю мовлення української мови: «Українська мова для іноземних студентів: початково-предметні курси (Математика. Креслення. Хімія. Фізика. Біологія) (Альохіна С., Онкович Г., Шутенко Я.-С., Київ, 1998); «Українська мова: Практичний курс для іноземців. Посібник для слухачів підготовчих відділень і факультетів (медичного спрямування)» (Бахтіярова Х., Лукашевич С., Майданюк І., Сегень М., Петухов С., Тернопіль, 1999); «Основи економіки для студентів-іноземців» (Солом'янюк Л., Головашина Л., Київ, 2004); «Фізика на заняттях української мови: Навчальний посібник» (В. Я. Корженко, З. П. Корженко, Вінниця, 2006); «Мовно-технологічна практика для студентів-іноземців II курсу: навчальний посібник» (О. В. Абрамчук, І. С. Зозуля, Г. В. Лепко, Вінниця, 2011); «Українська мова для іноземців. Професійна сфера спілкування: навчальний посібник» (Л. Є. Азарова, Т. Ю. Іванець, О. А. Цимбал, Вінниця, 2013); «Вчимося української: навчальний посібник для студентів вищих медичних навчальних закладів освіти IV рівня акредитації» (Шутак Л. Б., Собко І. О., Нікоряк І. В., Чернівці, 2009); «Наука і техніка в сучасному світі: збірник науково-популярних текстів та навчальних завдань для студентів-іноземців технічних вишів» (Бойко Г., 2012); «Українська мова: на матеріалі економічних текстів» (Вовк П., Радченко В., 2007) тощо.

Під час вивчення мови як іноземної необхідно враховувати не лише мовну й мовленнєву компетенції, але й соціокультурну, лінгвокраєзнавчу особливості засвоєння мовного матеріалу, специфіки вживання вивченої лексики, використання усталеної культурою поведінкової моделі мови. Ця ланка лінгводидактики з української як іноземної представлена такими виданнями: «Спілкуємося українською. Країнознавство: навчальний посібник» (В. Я. Корженко, О. В. Абрамчук, Л. В. Горчинська, Вінниця, 2010) «Країнознавство для слухачів-іноземців підготовчого відділення: навчальний посібник» (Л. Є. Азарова, Л. В. Горчинська, І. С. Зозуля, Л. В. Солодар, Вінниця, 2010), де містяться навчальні тексти та лексико-граматичні конструкції, необхідні для навчальної діяльності та спілкування в побутовій, культурній,

науково-навчальній та соціальних сферах. Локальне країнознавство висвітлено в підручниках «Мій Львів» (Антонів Л., Туркевич О., 2013), «Знайомтеся: Київ» (Швец Г., 2011). Своєрідними лінгвокраєзнавчими путівниками можна назвати «Знайомство з Україною» (Дерба С., 2012); «Мандрівка Україною: навчальний посібник з української мови як іноземної (рівень В2)» (Ключковська І., 2012).

Поряд із роботою над навчальними посібниками та підручниками важливе місце посідає наукова складова роботи над методичними засадами, особливостями викладання, розробкою навчальних програм та критеріїв викладання. Одними з перших теоретичних окреслень у сфері викладання української мови як іноземної стала організована в 1993 р. Міжнародна наукова конференція (Ялта), основними цілями якої були пошуки якісних та модерних підходів до викладання дисципліни. На заході наголошувалося на відсутності ґрунтовних праць у галузі методики викладання предмету тощо.

Важливим етапом у розвитку методологічної бази викладання української мови як іноземної став вихід «Навчального мінімуму з української й російської мов для іноземців» (Н. Зайченко, С. Воробйова, 1995), де було запропоновано мовний (фонетичний і граматичний), комунікативно-поняттєвий і лексичний мінімуми, що входять до змістової бази, яка слугує розробленню академічних програм навчання іноземців української мови. Тут уперше виокремлено загальноєвропейські навчальні критерії для вивчення чужої мови: «Елементарне спілкування», «Вступний етап», «Початковий етап», «Базовий етап», «Основний (середній) етап – 1», «Основний (середній) етап – 2», «Просунутий етап», «Завершальний етап»⁹. Саме завдяки виходу у світ «Начального мінімуму...» почали окреслюватися системні й уніфіковані підходи до написання підручників, розробки методичного інструментарію. Дещо ускладнює ситуацію той факт, що ще досі немає єдиної типової програми, яка б об'єднувала усі вузи України під єдині стандарти з усталеною кількістю годин, тематикою й проблематикою. Цього ж року Онкович Г. В. була захищена наукова робота на здобуття ступеня доктора педагогічних наук *«Теоретичні основи використання засобів масової інформації у навчанні української мови студентів-нефілологів»*. У праці запропонований специфічний підхід до вивчення мови – пресодидактичний, що полягає у залученні комунікативного дискурсу ЗМІ до процесу розвитку мовленнєвої компетенції¹⁰. 1996 р. ознаменував відкриття спеціальності «Українська мова як іноземна» (у рамках спеціальності «Українська мова і література»). Фахове студіювання спеціалістів з цієї області зараз здійснюється на кафедрі української та російської мов як іноземних Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка та кафедрі прикладного мовознавства Львівського національного університету ім. Івана Франка. Та це стосується лише підготовки студентів-іноземців, які обрали філологічний напрям. У 1997 р. Л. Паламар була захищена докторська дисертація на тему: *«Лінгводидактичні основи формування україно-*

⁹ Zajchenko N. F. Vorobjova S. A. Navchal'ni minimumy z ukayrins'koyi i rosijis'koyi mov dlya inozemciv [Educational minimum of Ukrainian and Russian languages for foreigners], Kiev, 1995, 200 p.

¹⁰ Onkovych G. V. Teoretychni osnovy vykorystannya zasobiv masovoyi informaciyi u navchanni ukayrins'koyi movy studentiv-nefilologiv [The theoretical basics of using mass media in teaching Ukrainian language for non-philological students], Unpublished candidate dissertation, Kiev, 1995, 35 p.

мовної особистості», де висвітлено теоретичні засади викладання української мови як іноземної¹¹.

Наступним науковим заходом, який намагався розв'язати проблеми викладання української мови як іноземної був Перший міжнародний науково-методичний семінар «Теорія і практика викладання української мови як іноземної» (Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2005 р.). А з 2006 року в цьому ж закладі традиційним стало проведення щорічних міжнародних науково-практичних конференцій з проблематики теоретичних та методологічних засобів навчання української мови як іноземної.

Висновки. Культурна та освітня репрезентація країни серед інших держав та їх громадян, які тимчасово перебувають на території держави-презентанта, має кілька складових і розгортає свою політику на багатьох рівнях. Одним із шляхів культурно-освітнього менеджменту країни на зовнішньому світовому ринку є формування умовної карти вивчення її мови в інших державах. Саме тому ми створили своєрідну подорож центрами україністики, що є неофіційними послами України, завдяки яким світове співтовариство може долучитися до вивчення мови й культури нашої держави. Окрім зовнішньополітичної стратегії, існує також внутрішня складова питання, яка представлена викладанням української мови для громадян інших країн, що вирішили здобувати вищу освіту в Україні. Лінгводидактика з української як іноземної лише формується як наукова галузь, тому існує багато прогалин у цій царині. Наразі відбувається активний науковий пошук прийомів методики викладання предмету, шляхів оптимального вивчення мови на всіх її функціональних рівнях.

Tsurkan M. The Sphere of Existence of Ukrainian Language as a Foreign Language. There are two ways of functioning of the Ukrainian language. This subject exists as part of the Literary and Cultural Studies about Ukraine and called Ukrainian studies. Another area of functioning of the Ukrainian language as a foreign concerns of teaching foreign students in Ukrainian universities. The article gives an analysis of the development of methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. It outlined the

development of this science in Ukraine and abroad. It systematized scientific researches and methodical materials on methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. The paper characterized directions of research in this science.

The cultural and educational representation of a country among other countries and among foreigners, which are temporarily staying on the territory of the country representative, has a couple of constituents and unfolds its politics on many levels. One way of cultural and educational representation of a country on the foreign world market is the formation of a conditional map that shows where the learning of the country's language can be done in other countries. That is why we created a virtual journey through centres of Ukrainian studies, which are unofficial ambassadors of Ukraine, through which the world community can join in learning and studying our country's language and culture. In addition to foreign policy strategy there is also an internal one, which is presented in the teaching of the Ukrainian language to foreigners, who have decided to get a higher education in Ukraine. The linguodidactics of Ukrainian as a foreign language is only being formed as a scientific branch and that is why there are many gaps in this field. At the present an active scientific search is underway to find the principles of methodology of teaching the subject and there is also an attempt to find the optimal ways of learning a language in all of its functional levels.

Key words: ukrainian as a foreign language, the ukrainian studies, the ukrainian studies centers in the world, teaching methods, textbooks, foreign students.

Цуркан Марія – кандидат філологічних наук, викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Автор 22 наукових статей. Наукові інтереси: стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови як іноземної у вищій школі.

Maria Tsurkan – Candidate of Philological Sciences, lecturer of the Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian State Medical University”. The author of 22 scientific articles. Research interests: Stylistics, Text linguistics, Methodology of teaching Ukrainian as a foreign language in high school.

Received: 22.05.2017

Advance Access Published: June, 2017

© M. Tsurkan, 2017

¹¹ Palamar L. M. Lingvodydaktychni osnovy formuvannya ukrajinomovnoyi osobystosti [Linguodidactic bases of formation of Ukrainian identity], Unpublished candidate dissertation, Kiev, 1997, 235 p.